

Андрей Камінський

Галичина Діємонтом

Львів — 1924.

Накладом автора.

...для борби з Північчю, віддається в їх
...майна добровільно.

Що таке українська держава? — Гара, алігатор, жабі?
Що таке українська держава?

Кожна держава, така гнилка, постає за суспільності,
...бути її антагоніст.

Молоді — літні українські люди, що про-
...від шкільних і від шкільних і в горах
...трупів, своїх товаришів, надія, що якась
...програма, кожна політична справа, кожна
...політична справа, якби крім цього, стільки в
...нашій країні, як би не було, все це догори
...за що бореться і до української держави.

І намури усті і скарби представляються
...в них той мо-
...руки за чимось, за правдами і за
...літні просять історію і літні просять і
...на тих прощах і жалобах.

Кожна воєнна кампанія, як і кожна
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна

Демонстрація української держави
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна

Та демонстрація виконується за абстрактних
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна

Григор не прийняв жодної з цих

...політична справа, кожна
...політична справа, кожна
...політична справа, кожна

Молоді — літні українські люди, що про-
...від шкільних і від шкільних і в горах
...трупів, своїх товаришів, надія, що якась
...програма, кожна політична справа, кожна
...політична справа, якби крім цього, стільки в
...нашій країні, як би не було, все це догори
...за що бореться і до української держави.

Без гніву й жалю, наче стихія холодної при-
роди, життя історичне елімінує величини, що не
уміють існувати. Проблеми, які предкладає істо-
рія нашого краю до розв'язання, вимагають основ-
нішого розуміння історичних і політичних подій
і явищ, як те розуміння, котре дало результати,
які споживаємо.

Не потребуємо доказувати правди тих двох
тез; їх наглядно ілюструє образок послідного по-
ходу Галичан на Київ.

Перед нами історія України з Олегом і Свя-
тославом, Володимиром і Ярославом — кождий
з них універсітер — на початку, доведена нині
до концепції Галиччини яко Піємонт з Василем
Вишиваним і другими. Перед нами концепція Га-
личчини, яко держави, котра по 150-ти літах т. зв.
відродження, заплила там звідкіля виплила. Пе-
ред нами трагізм Галицької армії, котра спонтані-
чно витриснула на борбу з опрессією, за виз-
волення Галиччини, дається кинути на авантюру,
губиться морально й по ряді фатальних помилок
вертає в ряди опресорів проти котрих почала
кампанію, піддається аннігіляції.

Кожда величина, кожда подія, навіть армія
і її акція стає негацією себе самої. Наче незро-
зуміле фатум — негація панує, яко принцип. Акція,
що почалася проти Польщі, кінчиться якцією
з нею. Акція, що мала визволити Галиччину по-
магає закріпосувати ще й Україну. Армія, що

повстала для борби з Поляками, віддається в їх неволю майже добровільно.

Щож се таке? — Фарса, дитинство, манія? Що таке українство?

Коли кара, така тяжка, постигла суспільність, мусить бути й вина.

Молодь — цвіт українського народу, що пролежувала по шпиталях і під шпиталями в гною серед трупів своїх товаришів, видить, що кожда політична програма, кожде політичне слово, кождий політичний акт, якими крутими стежками її манівцями він би не йшов, веде до деструкції всего за що бореться і до аннігіляції самої молоді.

Її мемуари устні і списані представляються якимсь тяжким актом обвинувачення і в них тая молодь витягає руки за чимось; за правдами її законами, які правлять історією і які показали би її дедукції, основані на тих правдах і законах.

Часи воєнних кампаній ніяк нескінчилися і муситься витворити таку політичну думку, котраби в чорну годину дала результати тріумфу, а не руїни її смерти.

Дотеперішнє українство — його політична думка, його політична акція — складається з двох частей. Одну частину становлять абстракції, а другу деструкція — той комплекс сил, діючих невидимо, що проникає ціле українство як жертву.

Та деструкція оперуюча на абстракціях, якими кормиться українство, давала довгі часи ілюзії, а яко результат, вже на наших очах, не ілюзії, а фізичну, широку її глибоку руїну.

Руїна не прийшла сама. Її привело те, що

українство ніколи не плекало політичної думки її політичної науки, а живилося тільки фантазмагоріями.

Метою сеї книжочки є положити хоть елементи під будову конкретної, політичної думки.

Дві експанзії.

Зміст і характер цілої історії Східної Європи творить експансія німецького народу на Схід і експансія українського й московського народу на Захід. Ті дві історичні, собі-протиположні струї домінують цілу історію.

Галиччина в вищій степені, як котрий небудь иньший край Східної Європи, стоїть під натиском німецької експанзії і відкиненої на Заході польської експанзії — зі Заходу, а під натиском української і московської зі Сходу.

Про експанзію слабу угорську й сильну турецьку нема що говорити в політичнім трактаті. Одна була хвилева, друга давно минула.

Експансія, ідуча зі Заходу й її протиположна, ідуча зі Сходу стоять проти себе наче дві чорні хмари, раз потенціонально, то знова фізично, сіючи в Галиччині недолю, неволю або й руїну. Покищо натиск зі Заходу душить, чим зі Сходу й яко результат сего, представляється нам переміна всіх слів галицького народу в плєбс або й в паріїв.

Серед тих двох хмар народ незнає проти кого звертатися з мечем, а куда з сімпатіями. Цілий або частинами робить обороти то на Схід, то на Захід, тому, бо політичної науки тут майже немає.

Ми представимо тут, як найкоротше історію, характер, натуру, закони тих двох експанзій і надіємось так ясно, що політичний стан краю і політичні задачі представляться ясніше як до тепер.

Однією з головних причин, що привели Німеччину до перемоги над Францією в 1871 році, була експансія на Схід. Німеччина, будучи в стані війни з Францією, могла бути переможеною з боку Англії, якщо б Франція не була звільнена від війни з Німеччиною. Експансія на Схід, політична експансія на Балканах, експансія на Росію — це експансія Німеччини. Експансія на Захід — це експансія Франції.

В той час як Німеччина вийшла з війни з Францією переможеною, Франція вийшла з війни з Німеччиною переможеною. Експансія на Схід — це експансія Німеччини, експансія на Захід — це експансія Франції.

В той час як Німеччина вийшла з війни з Францією переможеною, Франція вийшла з війни з Німеччиною переможеною. Експансія на Схід — це експансія Німеччини, експансія на Захід — це експансія Франції.

Що рід даліше на Схід розсідався конфлікт між Німеччиною й Францією. Німеччина, будучи в стані війни з Францією, могла бути переможеною з боку Англії, якщо б Франція не була звільнена від війни з Німеччиною. Експансія на Схід, політична експансія на Балканах, експансія на Росію — це експансія Німеччини. Експансія на Захід — це експансія Франції.

Експансія німецького народу на Схід.

Германські племена розвалили з IV. до VI. ст. римську імперію, залили її яко горішна верства її осіли стало. Сеїї кінець переселень припадає на перелом VI. і VII. ст. Границею межі Германами, а Славянами були менше-більше: Лаба, Саля, Чеський Ліс і Інн.

Від того часу значаються політичні відносини Герман до Славян; політичні, бо їх характер до нинішнього дня не змінився і зостає все один і той сам.

Німецькими племенами з Півночі до Полудня були: Саси, над Балтиком; Франки, на Захід від Судетів; Бавари на Захід від Інну; Алемани на Захід від Бавар.

По славянським боці були: Полабські племена над Лабою; польські межі Одрою а Вислою; племена Судецькі і Альпейські.

Між Германами й Славянами велися безкінечні війни. Протягом тих воєн Німці мають перевагу. Причиною сего було те, що Німці творили більше одноцільну масу. В їх користь ділали: більше одноцільний терен межі Альпами, а Балтиком; інституція спільного цісаря; більше одноцільна погансько-християнська релігія. Славяне-же творили три географічно відрубні групи: Альпейська, Судецька, і Полабсько-Вислянська. Спільної держави утворити було їм годі, а при тім відрубність племена й релігійна (віра грецька,

римська, поганська) були сильно заакцентовані.

До того Авари, а потім Угри звили собі гніздо серед Славян і підломили їх силу зараз на початку.

Одноцільність, як сказано, дає перевагу Німцям; а партикуляризм шкодить Славянам. Німці переходять поволи до сталої офензиві; Славяни держаться в дефензиві. *Gotha*, окутити в залізо, надає боротьбі характер ідеї. Обі сторони спостерігають, що німецький меч твердший від славянського й від тоді політика Німців стала експанзією, політику-ж Славян характеризує якийсь фугітивізм. Сам інстинкт Німців — се імперативна домінація, інстинкт же Славянина — се сервілітична субордінація.

З того часу до нині минуло, — прожило яких пятьдесять поколінь і кожде покоління Німців відобрало-кождому поколінню Славян — земель пересічно величиною одної або двох Буковин. Подвиг достойний? труда благородних.

З того часу до нині німецький етнічний вал відсунув Славян далеко за Салю, Лабу, декуди за Одру, Вислу, Німан і Двину, за Інн, глибоко в Альпи, в Судецькі гори, доли Дунаєм, та оазами, гніздами й пасмами проник глибоко в славянські землі по Чорне море. Волгу й далі.

Що раз дальше на Схід розсідався конфіскацією і другими її рівнозначними способами на великій посілості Німець. Славянський, великий посідач її тратить. Даровизинами й привілежними осідає тут і там німецький кольтоніст. Славянські хлібороби зробили йому місце, розсунулися на боки. Німецький промисловець державними законами й зручною маніпуляцією недопускає розвою славянського промислу. Німець, або його протеже

й авангарда, Жид, утворив собі з торгівлі монополію. Німецький інтелігент за окупації і опісля відсуває з посад функціонерів Славян. В арміях Німець офіцером, Славянин рядовиком.

З німецькою експанзією ідуть дві річи: матеріяльні, моральні, духові добра — культура для Німців; матеріяльний, моральний, духовий занепад у Славян.

Процес боротьби зі Славянами витворив з бігом століть різні організації і різні методи боротьби. Проти Славян організуються Христові походи й Ордени рицарів. Проти Славян повстали дві могутні держави на виключно славянських землях, далеко на Схід від лінії Лаба, Саля, Інн; Австрія для походу на Схід, на Полудни; Бранденбург-Пруси для походу на Схід, на Півночі.

Про ті дві держави скажемо кілька слів,

Бранденбург-Пруси.

Північні Німці, північне крило німецького орла, хоч ще не сцентралізоване, підбиває Полабських Славян і ударає на Польщу. Польща з початку, особливо за Болеслава Хороброго і Болеслава Кшивоустого, ставила оборону своїх земель від Німців, а навіть офензиву проти них, як свою головну, а може найголовнішу задачу. Німці показалися дуцими. Слідував удар за ударом й Польща тратить Шлеськ, Західне Поморє, край над Одрою, Східні Пруси, Любушу, край над долиною Нотицею і Вартою, Поморє Гданське й Кашубське, а Казимир Великий зрікається навіть прав до Шлеська й Східного Помор'я.

За Локетка, Казимірового батька, нето політична суверенність, а існування Польщі висить на волоску. Орден Хрестоносців мало що не зайняв Велико-Польщі, котра з Мало-Польщею творила дві послідні польські провінції. Локетек переносить столицю до Кракова з Познаня. Утрата незалежності Польщі квестією кількох десятків літ.

Сталася однак подія велика й важна, подія, котра виратувала Польщу. Подією сею є напад Татарів на Русь.

То що зараз скажемо має капітальне значіння.

Татари дезорганізували руські держави перше східні, а коли дезорганізація дійшла і до за-

хідних, тоді Польща скріпила свою силу дезорганізованими руськими землями, підбиваючи їх, починаючи з Казимира Великого. Напад Татарів виратував Польщу перед неіснуванням. Колиб нападів тих на Русь не було, Орден бувби, як сказано вище, підбив останки Польщі т. є Велико-Польщу, опісля її Мало-Польщу; Польща булаб перестала існувати. Та так як животворна кров в умираючій організмі, так руські землі в складі польської держави влили в неї нове життя її забезпечили її перед забором Німців на кілька століть, аж до кінця XVIII. в. З другого боку, колиб не напади Татарів, Русь булаби зі звичайним бігом історії зорганізувалася в централізовану велику імперію і Польща булаби вже тоді під тим натиском Німців і Русичів, під який попала при кінці XVIII. в. — Польща від XIII. до XVIII. в. понесла всі політичні користи з нападу Монголів на Русь.

Німці (головно Орден) і по уступствах по-роблених Казиміром Великим, натиску на Польщу її на Литву не злагодили. Коли положення Поляків і Литовців ставало критичне тоді оба ті народи заклали в 1385 р. унію, утворили одну мілітарну силу її користуючись засобами легко підбиваних руських земель, дійшли навіть до великого розцвіту її продержалися, яко независима держава до кінця XVIII. в. Тоді то німецьке, північне крило — Пруси її німецьке, полудневе крило — Австрія, забрали всі польські землі її частину земель українських і білоруських — по Збруч, Буг, Німан

Фридрих II. був королем польським, бо панував майже виключно над польськими землями; над німецькими він не панував.

Частину українських і білоруських земель заняла Катерина II. Польської землі не взяла она ні одної пяди у всіх трох розборах.

Поділи Польщі називають розборами. Розбори — се дипломатична назва. Ніяких розборів Польщі, яко польської території, не було, а був підбій цілого польського народу німецьким народом, зорганізованим в двох німецьких державах.

Німецька експансія против Поляків зашавувала їх акцію на Заході вже за Кривоустого її Польща звернула трохи пізніше всі стремління на руські землі в руйнуючій експансії. Та польська експансія на всім протязі нашої історії була одною з найтяжчих, які знає історія. — Се незвичайна, так сказатиб пооседневна в історії субюгація і домінація, се експропріяція і екстермінація в найвищій степені.

Австрія.

Дивна і незвичайна, інакша від других держав, держава австрійська. Сподіємося легко показати, що се держава якась маскована і то ціла маскована, а не тільки її політика, бо політика кожної держави маскована.

Австрія, яко добровільний союз менших народів, се одна неправда. Австрія — Дунайська держава — витворена, мовляв, натуральним союзом малих народів проти Турків, се друга неправда.

Австрія начеб ненімецька держава, а славянська, думало багато Славян — знов неправда.

Австрія, буцім антитеза Прусам; антитеза, котру навіть требаби піддержувати і що Габсбургів мож протиоставити Гогенцолернам, а австрійську стару аристократію німецьким „*parvenu*“, думала у Франції, навіть підчас війни, дуже значна політична школа.

Австрія начеб з германізмом нічого спільного не мала й в самій назві *Austria* — первісне поняття німецькості цілком затерлося, хоть *Austria* — *Ostarrichi* значить *Ost (deutsch) reich*.

Ще одна ідея.

Розбираючи історичні явища основно побачимо особливо власне на тім примірі, що в історія народу і в історія держави.

В нашім писанню ми все, як читач завважав уживаємо слова Німці, німецький нарід, а уніка-

ємо по можности слів Німеччина, Пруси, Австрія. Се тому, що експанзія німецького народу одна, а політичні організації дві. І так „*Deutschland*“ є північною половиною одної німецької сили, північним крилом німецької експанзії, а Австрія є полудневою половиною одної німецької сили, полудневим крилом німецької експанзії. Колиб точно означити й зазначити правдивий стан річи, требаби називати *Deutschland* — „*Deutschland Nr. I*“, а Австрію — „*Deutschland Nr. II*“. Оба краї є однаковими німецькими краями. Що в Австрії багато иньших народів, особливо Славян — се тільки значить, що Німці оружем і дипломатією їх покорили.

Не треба забувати, що Німці того „*Ostdeutsches Reich*“ — покорили так многі землі тільки тому, що чули за собою духові, моральні, а й фізичні сили цілого германізму й на них опирались. Німці австрійські — около 25 процент, населення Австрії — не булиби ніяк утворили Австрії, колиби за плечима не стояли сили цілої метрополії.

Так посувається на Схід залив німецького народу двома крилами, двома державами.

В тім поході були часи для Слявізму дуже критичні.

Критичним часом був період за Локетка й наслідників, як ми вище спімнули.

Ще більше критичними для Слявізму були часи кінця XVIII. ст. Вже тоді експанзія німецького народу опиралася о Збруч, Буг і Німан. Наполеон своїми ударами на Німців заставив їх велику часть добичі славянської і то вже навіть руської випустити. Колиб ненаполеонські війни, то не знаємо вже, який натиск булиби мусіли

видержувати руські землі від Німців вже в першій половині XIX ст.

Так сталося, що тої третій критичній натиск Німців відложила історія до 1914 р.

* * *

Ми думаємо, що ми ясно представили німецьку експанзію на Схід і її значіння. Та що ми рішили зайнятися блище Галиччиною то представимо тепер значіння заняття Галиччини. Німцями (Австрію) від р. 1769 до 1772.

Те заняття Галиччини є послідовною фазою натиску полудневого німецького крила. Так як Галиччина є найдалше на північний схід висуненою провінцією під німецькою властю, так легко можна поняти, що Німці зробили з неї протягом часу Піємонт своєї дальшої експанзії, котра в стадії 1914 р. мала опинитися на Припяти, Дніпрі і Чорнім Морі, а хто знає чи не дальше, бо апетит приходить з'їдженням.

Галиччина Піємонтом.

Було фатальним для Русинів (не уживаю слова Українець там, де слово Русин є якимось специфічним терміном), що край, який прилучено до Австрії 1772 р. т. є. Галиччина і 1775 р. Буковина, з нею адміністративно злучена, край довгий на 580 км., а широкий на 60 до 200 км. увійшов у склад Австрії, яко одна провінція. Се сталося головно для того, що краківська земля, котра географічно аж просилася на особну провінцію не малаб столиці, бо Кракова Австрія 1772 р. не дістала.

Якаж була доля Галиччини за Польщі й за Австрії?

Польща була, як назвав її геніяльно Шевченко, пляхетчиною т. є. колективною державою зложеною з тільки державок, кілька було шляхотських родин, державою самоволі, де правна регуляція відносин була зведена до мінімум. Такою вона була для Поляків.

Для Русинів була Польща ще крім того державою національної і релігійної опресії і переслідувань аж до екстермінації руської церкви й всіх вищих станів.

Австрія була державою бюрократичною, а за Марії Тереси й Йосифа II. державою просвіченого абсолютизму.

Від 1772 р. до нині розличавмо два періоди: абсолютистський і конституційний.

Поляки були елементом підбитим, сильним, неспокоїтним. Русини елементом о силі політичній

Українська Народна Академія наук і літератури

мінімальній. Австрія з політичних зглядів Русинів з легонька протегує.

Однак інтерес Австрії се в першій мірі німецька експанзія й вона шле в Галиччину німецьких урядників, і німецьких ремісників і промисловців. Щойно в другій мірі, пристосовуючи Галиччину до австрійської, вищої чим польська, форми правління, злекшує тим самим її ярмо. Зносить невольництво і регулює панцизняні відносини, видає толеранційний патент і бере в карби самоволю римської церкви; обмежує де-що права Жидів.

Після свого принципу завести у всіх краях бюрократичний лад оснований у Відні *Verbahrung*, а у Львові семінарію і університет, де виховується руська, церковна бюрократія, котра має рядити народом в душі престола й германізму.

По смерті Йосифа II. запанував абсолютизм вже значайний, непросвічений.

Ті часи виказують у Русинів деякі успіхи в шкільництві, знесення панцини 1848 р. і скінчилися конституцією.

Підчеркуємо, що головним розультатом по аннексії був німецький, етнічний залив, котрий за Йосифа II. започатковався, так сказатиб, в спосіб сильно гуманітарний.

Настала конституція. По приборканню Мадярів московськими військами цісар — потрохи незрозуміло для світа — виступає сильно проти Росії в кримській війні і по ній.

В поняттях цісаря і широких верстов учених і невчених Німців руський елемент в Галиччині є елементом, всли не одним з московським, то в усякім случаю елементом до московського дуже

близьким що до народности, віри і т. д. Що хоч кажи, що хоч роби, як хоч клянись — се елемент непевний, неблагонадежний.

Поляки-же, се той народ, що з Німцями, в загалі на протягу цілої історії по крайній мірі від Кривоустого, битися не хотів; елемент, що навіть з кольонією Хрестоносців, яку запросив, не міг ніколи упоратися; елемент, котрий вічно звертався на Схід за Дніпро, по Чорне Море, по Москву; елемент, котрий по кожній побіді над Сходом давав лозунг екстермінації; елемент католицький у того цісаря, що ділив людей на католиків і еретиків.

Цісар рішив поділитись з Поляками пануванням над Русинами.

В тім часі міста незвичайно зростають, а в них німецьке, головно старозаконне населення. Конституція многократно помножує персонал адміністрації, шкільництва, судівництва. Розвитт комунікації, залізних доріг, почт, телеграфів вимагає тисячі технічного персоналу. В кождім місті прибуває в двох, трох десятках літ, легіон польського урядничого населення. За тим ідуть німецькі (жидівські), польські промисли й торгівля.

Русини, зіпхані в малесенький кутик судівництва й шкільництва, в залізних руках обох пануючих елементів.

З кінцем XIX; на початку XX. ст. руським остає плебс і декілька відсотків бюрократії на австро-польській службі.

Великої посілости нема; купців нема; високої бюрократії й військового стану нема. На многих полях і ившої бюрократії нема.

Так Галиччина стала австро-польським Піє-

монтом, базою до дальших операцій мілітарних і політичних і ті операції почалися в 1914 р.

* * *

Там де німецька маса стикається на Сході з яким ненімецьким племенем безпосередно, там німеччина заливає все, лишаячи хіба простір для археолога. Там же далі на Сході, безпосередно на етнічних границях, де Німці творять горішню верству або її часть, ділять опрессію з одним племенем або одною клясою над другим племенем або другою клясою населення.

Так на пр. Німці поділилися з Мадярами угорськими племенами; так протегують Кроатів проти Сербів; Німцям-Жидам віддали право її правду над всіми другими, головно Русинами і т. д.

Є історичною правдою, що слабкі племена все її все у взаїмних, непотрібних павзавах даються експлюатувати сильніщому сусідові.

Погляньмо, як реагували Русини на австрійський, а потім на австро-польський вплив.

Ситуація фактична, як ми вище сказали була така: Східну верству становила руська маса неосвічена, бідна її гноблена, Горішню верству творила німецька (старо- її ново-завітна) її польська верства, освічена, богата, пануюча, зложена з бюрократії, купців, промисловців, великих посідачів і інтелігенції взагалі.

Звідси мабуть пішло, що подивляємо німецьку культуру її кажемо, що Німці ширять культуру між Славянами. На результати звичайно не дивинися, а результати се обідніння некультурних Славян, а обогачення і культура у Німців. — Сла-

вяни — долішня верства, а Німці (в перехідній стадії і їх славянські союзники) — горішня верства. Тут курна хата, там палата; тут латана або нелатана одежа, там шовки, женчуги її дороге камінне; тут босі ноги — там повозка, розкішні коні і т. д. Некультура на споді, культура в горі.

Та горішня верства доволі тонка за абсолютизму грубіє незвичайно за констітуції. Міста стають німецько-польськими з нечисленними руськими кольоніями. На село в констітуційній добі до руського населення доміщується вже її польське, опираючися на тисяч моргову велику посілість.

Межи руським плєбсом, а горішною верствою Німців і Поляків стоїть нечисленна руська бюрократія духовенства, урядників і учительства. Вона, хоть симпатизує в душі з народом, мусить виконувати волю могучого хлібодавця. Вона не може так як польська, чеська або пнїшна бюрократія опертися на иньші верстви: купецьку, промислову, велику посілість і т. д. І так, коли чеська чи польська є завсігди позитивна для свого народу, завсігди має одні ідеї її ідеали з цілим народом, то про руську бюрократію тільки хотілося сказати, що її робота не є негативна.

Велика отже аж страшна, матеріяльна, духовна її моральна недоля продовжала панувати в уквайнським народі в Галиччині. Та не має її в наглядних цифрах. Колиби хто деталічно показав, який процент в Галиччині займають Українці в науці, публіцистиці, літературі, промислі, торгівлі, в вищих і нисших урядах, в великій і малій рільничій посілости, в війську і в професіях — показалобися, як далеко зайшла опрессія, експропріяція Українців. Українці, (непсуїмо по-

езії) назв'їм Русини, так як вони всі називались, займають тільки меншу посілість і часть урядництва (священників) і часть професії. Замість заїмати все або хоть яких 95 процент всего або коли вже населення стало чогось мішане, то хоть процент відповідаючий населенню.

Що Австрія і Польща зробили собі Піємонт з Галиччини — се отже фізичний факт.

Якжеж ставиться до того культурне життя Руси?

Про це болючо говорити мені, що дивлюсь на факти, а не на писання австро-руських урядників.

Воно деколи зривається, вічно протестує і стало індорзує той німецько-польський „*Deang nach Osten*“ і довершує власне додушування, а прояви щоденної політики й журналістики — се вічні заяви й протести.

Ми дуже інакше бачимо розвій Галиччини, як книжки писані на ту тему Галичанами чиновниками.

Поминаючи аморфний, початковий період, ми бачимо в розвою українського життя в Галиччині від початку XIX. в. до тепер чотири фази. З тих першу назвемо: Святоюрщина; другу: Голуховщина; третю: Драгоманізм; четверту: Шептиччина — в надії, що вже в самих назвах найдеться квінтесенція історії.

Святоюрщина.

Тільки в древніх Атенах і новім Парижі горіла ярко полумінь ідей і ідеалів принесених з неба Прометеем. Чисті душі всіх народів хамали іскорки того огню запаленою великою французською революцією й роздмухували їх у себе.

З 1820-их років живуть в Галиччині Шашкевич, Вагилевич, Головацький, Устіянович. Як радісно дишеться в веснянім просторі, з якою роскошію слухається в лісі щебету пташин, так радісно слухається їх оповідань про Рекрутку, Мадея, Підліся, Месть Верховиця. В тих творах бачило три елементи: славянство, українство, й демократизм. Мабуть треба підчеркнути: живе, чисте славянство, живе, чисте українство, живий, чистий демократизм. Ті придатки були причиною, що тих молодих людей знищено.

Престол закладав *Barbareum*, університет і семінарію не на те, щоби там родилося славянство, українство й демократизм; не на те, щоби вихованці тих заведень, ставши шефами духової бюрократії, дозволили на такі екстраваганції. — В Шашкевича і тов. не було одного есенціонального елементу: австрійства. Щоби хоть один який гимн цісареві, або хоч Св. Юрові, а то співає гимни в честь милої мужички, або смілого Мадея на Чорногорі.

В тих часах Німці (т. є Австрія) заставляють на свою службу, вихованих в своїх школах,

головно семінаріях начальників духовенства, спияти всі проби славянської, демократичної і національної думки її акції.

Негативний отже натиск культури на галицький народ іде від Німців. Позитивний витриснув на галицькій, руській землі під сильним впливом розвинувшогося тоді демократичного українства на Україні її славянства по всіх славянських землях.

Се дві протиположні течії, котрі політична її наукова література Галицької Русі старається надармо погодити.

Колиб кости її попів чистих душ того часу спитав про їх інстинкт, про інстинкт їх ідейних струй, сказалиб, ми плили: з Дністром, Дніпром, Україною проти Австрії її вихованого нею Св. Юра.

Сеї період політичної історії Галиччини назвали ми святоюрським, святоюрщина. Узгляднюючи тільки позитивний його елемент можна його назвати періодом первоцвіту.

Період сеї скінчився галасливим і веселим 1848. роком, роком надії і ілюзії.

Голуховщина.

Коли скінчилися літа Баха (1852—59) її по пораженню під Сольферіно її Маджентою настала конституція, що по короткім вибуху радости (1861 р.) настала у Русинів рефлексія і душевна реакція.

Кождий Русин увійшов в себе; заналізував трагедію Шашкевича і тов...; зрозумів, що у них були два неможливі елементи: українство її брак австрійства. Шашкевича її тов. знищив Відень і его бюрократія... Кождий зрозумів, що та бюрократія не дуже своя, а Відень стоїть в цілії своїї грозі. Вся робота, если позитивна, наведе знищення. В мислях пролетів Київ і Москва, глибока Россія, похід Наполеона в Россію, маєстат Миколая I. і люде подумали, що треба тихенько ждати „може то всею колісь буде разом“. — Се генеза групи москвофілів, головно з поміж духовенства.

І другі аналізували долю Шашкевича і тов. I знову те саме. Українство її брак австрійства... Молодіж, покінчивши школи, хотіла якесь жити, треба було сягнути по австро-польські посади, Сумління і молодий ентузіязм були у них українські; вже її явився між ними могучий, орел Тарас. Серце рвалося у них до діла, а з другого боку стоїть велична постать Агенора Голуховського, словами: *А-ге-но-ра Го-лу-хов-сько-го*, властителя посад і пана життя... I у молодих лю-

дий — повітає генеза українства й австрійства разом. Українство мусить бути таким на яке бодай згодиться Відень, або може ще похвалить і злохотить. Знаючи чого Відень хоче, група та приймає і розвиває ідею „минемоскальства“, рівнозначого „Тирольцям Сходу“.

Вони були й мусили бути консеквентними. Всі елементи есенціальні українства виелімінуються. Остають елементи другорядні. Остає так сказати політичний, український обряд, цілий і ненарушений.

Трета група думала, що замість мучитися з тим українством, неповним і перецідженим через австрійство, краще прийняти відразу ідею „gente Rutheni, natione Polonis-му“.

Той період може найкраще характеризує слово „Голуховщина“ або „бірутенство“.

Москвофіли й народовці спорять за дрібниці. Поза тим грають в карти й накликаються до чарки, як показує тодішнє богацтво милих, веселих композицій того рода. — В них дуже гарно гармонізує романтична веселість з сумовитим, малонадійним українством.

На той період (1860—90) припадає в 1870-х роках гарний з артистичного, трагічний з національного боку епізод соціалістичних ідей Павлика, Франка і тов.

Цілий блідий період від 1860 го до 1890 того рр. є виразом експанзії, натиску на Галичан зі Заходу. Слабе й бліде українство, більше, як добра воля і сумління, є слабим виразом елементу місцевого руського й Дніпрового українського. Москвофільство являється другою різновидністю тогож Дніпрового й загально-руського відпору против германізму.

В тім другім періоді Галицької історії 1860 до 1890 р., займає польська експанзія на Галиччину дуже широке місце, так широке, що Русини не видять зовсім німецької (австрійської) експанзії. Експанзія польська ставить в тінь німецьку; та послідна в конституційній добі повного натиску на Українців розвинути не в силі. Німці беруть на поміч Поляків, наче виарендують їм Українців і діляться результатами.

Драгоманізм.

Россія від часів кровавого крещення Пестеля і тов. наповнялась по береги ідеями й наукою принесеною з Європи. Виринули на верх гігантські постаті Білінського, Гоголя, Герцена, Чернишевського, Бакуніна, Шевченка, Костомарова і др. Тих постатей реакційна Россія поглитити не могла; вони панували,

В Галиччину почали являтися писання Драгоманова й під протекторатом його високого духа Павлик і Франко й вже немала горстка енергичної молодіжи освоюють „Народ“ і радикальну партію (1890). — Немале діло радикалізм яко такій т. є яко комплекс програм, політичних методів, принципів і так далі, але справді велике діло в області мисли.

Драгоманов ліберал, радше радикал в європейському значінню, кинув в Галиччину ідею українства, московства й європеїзму, — в тую суспільність бідну, пригноблену, дишучу гнилим, невінтильованим воздухом. Обі галицькі партії, народовців і москвофілів в основі подібні, як Сіямські братя, він критикував часами навіть аж з пересердем, опускаючи з виду положення тих майже паріїв, майже гельотів, у котрих, щоби не бути сервілістом треба було піднятися до героїства й бути засудженим на знищення. Він вказував народовцям і москвофілам на українство, так сказати, Дніпрове, Київське. Він казав

Українцям полюбити московство, а москвофілам полюбити українство.

Радикальна партія має значіння тим, що почала учити й учитись політичної практики т. є творення програм, віч, товариств, та дала сильний товчок деякій економічній роботі вже цілого українського загалу.

Тую фазу в історії Галиччини називаємо „драгоманізмом“.

Найважливішим ділом драгоманізму було то, що він велів Галичанам з комбінації українства у московства шукати ідей, ідеалів, сил й науки й світогляду й доріг. Після него диференції між українством, а московством се щось домашнього, внутрішнього, свого. Гнет в Россії походить від абсолютизму, від правительства. Коли воно впаде, а се мусить статися, диференції між українством і московством вирівнюються самі собою.

Так отже в тій третій короткій фазі продовжується натиск двох противоположних струй на Галиччину. Натиск німецький і польський, котрий в 1880 тих роках довершує закріпощення Галичан (процес Ольги Грабар і тов., реформа Василянів) з одної сторони, а з другої сторони могуча струя європейського радикалізму й москво-українства влити в Галиччину Драгомановим. Се нафкрайці дні життя Українців в Галиччині, так гарні, як провеснок Шашкевича й товаришів. ще крайці, бо нові ідеї пішли доволі широкою струєю.

Хоч радикалізм міг на себе звертати увагу Австро-Польщі, та надто небезпечним бути не міг. В разі потреби недозволяється на віча, збори; розв'язується організація, а евентуально багнетується кількох мужиків і справа скінчена. Драго-

манізови мусіли піддатися і радикали й народовці й москвофіли й хоть не легко, а піддавались, бо він вказував на обильне джерело духових і матеріяльних богатств обох Русий. Його аргументації опертися було годі.

Драгоманізм був небезпечний, бо казав дивитися на Схід, а тим небезпечніший, що перевертав і змінював цілу галицьку ідеологію, підчас коли радикалізм об'являвся в конкретних зверхних формах.

Радикалізм зверхній можна було знищити поліцією. Драгоманізму, діла духа, поліцією знищити годі, але він оставав тим небезпечнішою величиною, що вимагала знищення імперативно.

Драгоманов умер 1895 р. і в тім році перестав виходити „Народ“. — В життю галицьких Українців почалася нова фаза, котра тягнеться до нині.

Шептиччина.

Хотя Польща й Австрія, розділившись властю в Галиччині, опанували на ділі вже край, однак ще не доконали. В українській суспільности остала крім драгоманізму ще одна величина, котра Польщу й Австрію також непокоїла. Була нею одна часть бюрократії, а іменно духовенство. І ся величина була також до знищення.

Духовенство було з усеї нечисленної галицької бюрократії інтелігенцією найбільше українською, найбільше здоровою фізично й морально. Його релятивної назависимости не треба поясняти. Що воно було найбільше українським ясно з того, що його сини, стаючи світською бюрократією були народовцями чи москвофілами, а не ставали *gente Rutheni, natione Poloni*, противно діти світської інтелігенції ставали *Poloni*. — Здорова морально зі звичайною людською моралю, без покликання, без девонії, без гріха.

Найважливіше однак то, що здорове фізично духовенство було наче магазином української інтелігенції. Се власне пекло Польщу й Австрію. Без припливу інтелігенції з духовенства, українська бюрократія польонізувалася швидше й легше, бо сини бюрократії все таки ще цілком української, живучи по містах, ставали *natione Poloni* в однім поколіню. По друге, без священничих дівчат українська інтелігенція немалаби де женитися і брала за жінки (як то почасти й ді-

ється з причини недостачі дівчат). польки з менше інтелігентних кругів. Руїна інтелігенції й українства ясна. Се було причиною заходів коло це-лібату.

Крім того духовенство тримає руську, чи грецьку віру з її поезією богослуження, з її красою і багатством обряду. Воно опирається ввведенню беззвучного й бездушного латинства з його ідолюпоклонством, забобою і гріхом. — Се нова рація до його знищення...

Отже драгоманізм і духовенство се дві величини, одна до зашаховання друга до знищення, були причиною, що Австро-Польща висуває на митрополичий престол чоловіка вже цілком свого, бо хоче мати такого, котрийби діло перелів і на котрого можна спуститися.

Ще один елемент. Великі забори славянських земель через оба німецькі крила Австрії і Пруси, доконались в трох розборах Польщі — століт тому назад. Послідній забір Босні і Герцоговини доконався 45 літ тому назад. В 1871 р. відсвядкувано в Верзалю апотеозу германізму й зєдинена, могуча Німеччина повзяла ідею зєдинитися ще з Австрією і на всю решту Європи ростягнути гегемонію, або й домінацію. Чи легко се зробити, чи ні, але по російсько-японській війні почали приготовляти прискорену, приготовляючу акцію. Поміж Балтиком, а Чорним Морем і межи Чорним, а Адриятиком, Німеччина й Австрія обняли своєю акцією всі краї, всі області людського ділання, всі організації, всі інституції, проникли їх, обняли своїм впливом і взяли в свої руки фізичний матеріал і мозок всіх суспільностей по Чорне Море й Урал.

Нещасна Галиччина мала призначення статі не чимнебудь, бо одержала тепер специфічну місію, стати Піємонт, вихідною стадією в поневоленню багатой України. — До сего треба було чоловіка, що розумів і воєнне діло, що може Українців держати в руках, що може без великого підозріння зноситися з мілітарними й політичними кругами й їх інформувати. Нато треба було чоловіка свого, бо Українець, хоть і сервіліст, а совість у його таки українська, як то було хотьби навіть у Сильвестра Сембратовича.

Історичне провидіння знало, що Українців, так як 250 і 300 літ тому, будуть знов возити до Варшави; воно знало, що може статися і так, що мужицтво або молодіж хопиться за оружя. Ходило отже о те, щоби якое так складалося щоби всякий почин і всякий подвиг обернувся в ніщо, виїшов на шкоду українству, а на користь Польщі і Австрії. І так отже сталося, що начальником і шефом Українців в підготовляючу пору й в пору, коли Українці наїшлися під Польщею став граф Шенцицький — в котрім і виховане польське і кров польська, котрої чоловік як небудь шануючий себе віднекатись, чи котру зрадити незнаємо чи посмівби.

Події призначені духом історії далеко завчасу, коли їх ще жадеи смертний не видить, виконуються неначе припадок, хоч припадком неє.

Під авсциціями Шенцицького продовжається з великою інтензивністю напрям деструктивної роботи, яка велася досить екстензивно від початку конституційної ери.

Вернемо ще на хвилину до часів Голуховщини, щоби зрозуміти саму натуру положення, ситуації і людей.

Ми вже сказали, що польська верства почала скоро грубіти з початком конституційної ери, коли то Австрія з Польщею фактично рішила залити все українське.

Конституція принесла зі собою велике запотребування людей для адміністрації, судівництва, шкільництва, комунікації, для великої посілости, промислу й купецтва. Треба було багато служби, півінтелігенції. Найшлося дещо місць і для Українців.

Діти українського плебсу й духовенства віддають собою частинку матеріялу для державної і приватної служби, для півінтелігенції і для низшої бюрократії, а іменно для суду й шкільництва. Ті Русини, що становлять низші, службові чини або півінтелігентні, польщатся так швидко, як тільки можуть, бо польщення є властивим услівем їх прийяття. — Інтелігенти же бюрократи друге діло. Одні польщатся також так скоро, як можуть, стаючись тими „natione Poloni“, а другі з певним сумлінням і людським достоїнством в першій поволенні не польщатся і з поміж них то виходять діяльні Українці. Однак вже діти тої власне бюрократії що остає українською польщатся майже без виімку. Не легко нагадати собі дігній українських бюрократів, хочби діячів, котріби не польщилися. Діти їх затирають за собою всякі сліди українства. Тільки духовенство остає від початку до кінця українським.

Так отже ідея українства у інтелігентів, кромі духовенства, держить тільки малу частину бюрократії і то тільки на одно поволенні.

Сеї культурний процес атрофії теорить більшу частину змісту галицького відродження. Меншу часть змісту того відродження творить діяльність

українського поволенні бюрократії. Та бюрократія по слабим силам і засобам держить українство під давлячим натиском, як знає і уміє, часто вичерпуванем послідних сил фізичних.

Гушалевиц (пісня); Дідицький (література й політична діяльність); Наумовиц (народна література й протест проти natione polonis-му); Огоновський (література і лінгвістика); Барвінський (шкільництво); Романчук (парляментаризм); Федькович, Франко (література); Павлик (Нові струї політичні, „Народ“); Пелеш (богата церковна література); Олесницький (особистість репрезентативна, економ. організація); Грушевський (історія); Востаровський (парцеляція); Онишкевич (коммасація); Нагірний (церковна архітектура, організація Народної Торговлі); Трильовський (організація Січей); Ніжанковський (музика) і многі десятки других змагали недати задушитись спідній верстві під горішною чужою. Продукція їх діяльності: „Слово“, „Діло“, „Народ“, „Просвіта“, „Наукове Товариство ім. Шевченка“, „Народний Дім“, „Народна Торговля“, „Дністер“, гімназії і т. д.

Та бюрократія однак на австро-польських посадах мусить приміювати свою діяльність до інтенції і плянів австро-польських правлячих кругів. Вона се робить пружаючись з певного рода судорогами сумління, але сильно пристосовуєсь. Вона витворює деяку науку, деяку літературу й політику в котрих зміст українства переплітається однак зі змістом австрійства, котре то друге домінує. Бюрократія стає „Тирольцями Сходу“, „камеральними“, „порядними“ Русинами. Бюрократія розхвалює конституцію величественну в своїх плодах для иньших народів, а маловартну

для Русинів, очевидно не яко конституція, а просто тому, що з нею почалося австро-польське порозуміння.

Все добро для Русинів лежало в знесенню панщини 1848 р. Конституція-же заступала Німців Поляками, а не Русинами. Русини й Поляки перед конституцією більше менше рівнорядні; через конституцію Поляки спихають Русинів під спід.

Кожда наукова, літературна чи політична книжка, кожний трактат чи стаття мала на цілі заслонювати поневолення, а показувати всі блага, які спадали на народ від Марії Тереси. Вся наука, публіцистика, навіть література в кінці й політична пісня стає українською тільки що до форми; що до суті є фалшом і неправдою, котра блудними огоньками манить в пропасть і закривая нещасний стан порабощеної суспільности.

Всі історичні події звязані з українством розбираються тенденційно й поверховно, без ніякого історичного методу.

Так приміром фалшивість методів досвіду покажеться з слідуячого приміру:

Бюрократ, котрого діти польщатся і забороняють собі самим навіть говорити українською мовою, говорить з обуренням про указ з 1876 р., котрий заборонює по українськи публікувати. Галичанин удає, що не розуміє різниці між заборонаю власною тут і заборонаю правительства там. В Галиччині інтелігентний син або дочка українського бюрократа відпекується як тільки може й де тільки може українського слова й походження. На Україні інтелігент підчеркує своє малоросійство, чи українство й величається українською піснею і у себе й по широких просторах

від океанів до океанів. Указ чи неукра-з, конституція, чи неконституція тут ні при чому. Український галицький бюрократ не хоче зрозуміти, що гнет на українське слово походить там від правительства, тут від нації польської і німецької; там лопне з конституцією, тут ніколи; там є се впрочім гнет на язик, а не на нарід, тут є екстермінацією всего, що українське.

Очевидно, що українська галицька інтелігенція інакше поступати не могла, як поступала, бо протестантів спіткалаби доля Шашкевича й тов.; Павлика й тов. а героїчних подвигів від загалу жадати не можна.

Коли отже від 1860-го до 90 го року, тоє до Драгоманова, Галичанами переводиться так сказати автоаннексія Галиччини до Австро-Польщі, то з часів Шентицького процес той стає первозно приспіненим і приготовляє аннексію ще й України.

В часах, коли німецький 100 мільіоновий народ приготовляє плян володіння над цілою Європою, а може й цілим світом; коли в кожній країні світа, малий і великий, zorganizував він сили свої і не свої для переведення сего пляну; коли в Галиччині німецько-польська верства згрубіла так значно, а українська верства почала тончати навіть в плебсі, українство, нерозуміючи, що германізм готовий підняти в похід над Дніпро й поглотити українство й розлити по нім свою горішню верств і зничити все, що не є плебсом, українство галицьке виступає на стрічу сему німецькому заливові з ідею Самостійної України.

Українство церемінюється тепер в якийсь сліпий люнатизм. Його не обходить ні географія, ні історія України; його не обходить політична мисль Європи й її феномени; воно служить сліпо

такій ідеї, яка є в інтересах німецького заливу її приготувань до німецької мілітарної домінації. Тепер вже твори українських бюрократів писані наче диктовані німецькою заборчою ідеєю. Є навіть твори, що виглядають виразно, якби писані вже не бюрократами, а агентами.

Се все робиться в переважній частині в сфері впливів Шептицького й тому про його особистість скажемо кілька слів.

З біографії, словословія і апотеоз сеї замітної, історичної особи довідуємося, що вступив до монастиря Василя 1888 р. — тоді, коли українство доконувано.

Українство небуло тоді ні в моді, ні в жаднім, яким небудь розмасі або розгоні й очевидно він вступав до чина (поза особистими, людськими причинами, які нас не обходять) для того, щоби, яко багатий, титулярний чоловік зробити релігійно-політичну кар'єру свою і польського народу.

Так і сталося. По кількох літах засідає в Св. Юрі. Та 1890 ті роки були не тим, що 80-ті. Радикалізм і радикали й розбурханний рух культурний і політичний серед Галичан не радикалів, дав Русинам доволі значну суму й тягнути духовенство прямолінійно до Австро-Польщі не легко. — Шептицький пристосовується.

Цілу його довгу діяльність супроводжає з одного боку славо-слов'є і апотеоза, а з другого вічне підозріння і недовіря. Одні Русини держать його за Провидінням посланого спасителя, другі за зручного Валенрода, що має за задачу так сказати, віддати Україну Польщі. Поляки держали його одні за великого чоловіка в звоім поняттю (to wielki człowiek в значінню „wielki Ro-

lak“), другі за зрадника, бо все таки кров в нім польська й зрада одних, чи других є апарентною.

Ми дотепер говорили про те, що заключається з цілого ряду фактів. Тепер приглянемося ще деяким фактам, котрі є евіденцією в англійським того слова значінню.

Шептицький і його приятелі признають, що його ідеєю є Українцям і Москалям „дещо доброго дати“. Тое „дещо добре“ є „єдність зі св. католицькою церквою, через котру силиться ласка Бога, а в котрій є єдино правдиве жерело спасення“.*) Та ідея виповняє цілу його діяльність, заміри й ідеал. В той спосіб хоче він зблизити Росію й Україну до „західної культури“. — Зміст книжки „Царський В'язень“ виповнений тою ідеєю. Кожда його бесіда й кождий акт має на меті вище сказане.

Християнська віра, як і всяка віра, переходить в наші часи велику кризу. Жаден ум не збагне яка будучина світоогляду релігійного. На Україні і Московщині панує в цілії ширині віра грецька, чи православна. Шептицький хоче завести там віру иншу, нову, греко-католицьку. Чи застановлявся сеї чоловік і його прихильники з одної сторони, а всі люди, котрі як небудь любять Україну з другої сторони, що се значить запроваджувати нову віру? — Чи запровадження християнської віри після поганської не коштувало 300 років борби й крові? — Чи запровадження протестантизму на місце католицизму не коштувало Західню Европу воєн від 1517 до 1648 р.? — Чи запровадження нової віри (безвіря) большевиками не коштує Росію

*) Гл. „Царський В'язень“. Львів 1918.

руїни? - Чи запровадження унії на Україні не коштувало України соток літ руїни, огню і крові?

Представмо собі, що ідея руїни, огню і крові приймається не тільки в чийсь небудь голові, а в дійсності. Так що-ж діється. В кождім селі попри православній церкві будується греко-католицька. Подумаймо собі скільки різних інтересів різних людей порушується. Подумаймо собі безконечність антагонізмів мордів, біятик, огнів, шибениць, убійств мусить супроводжати такий процес.

Чи українець не жахається того, коли того не жахається Шептицький?!

Для якої рації?! — Чи спасення душі буде достаточною рацією руїни?!

Підчас війни й увязнення Шептицького ідеї діяльності в напрямі унії, чи окатоличення Подніпров'я, або і цілої Росії зістали скристалізовані і затверджені в бесідах Шептицького і його товаришів так, що заперечити їх ніхто не зможе, а мабуть і не схоче.

Ті самі тенденції дадуться прослідити від самого початку його діяльності. Здається, що ні він, ні його прихильники не схочуть заперечити його тенденції до celibату духовенства, тенденції до заведення римського календаря, розвою Василян, вибору на помічників людей таких, як Хомишин і Ортинський і др., котрі переводять для нього то, чого він особисто переводити, яко квестіонований Русин не мігби і т. д.

Вся та діяльність до війни огранічена взагалі Галиччиною. Підчас і по війні розширена на щастя слабо й на Росію, привелаби в результаті руїну України або й цілої Росії.

Скаже хто, що се робота позиточна, чи не-позиточна, але все таки чисто релігійна і скаже, хто що Шептицький тую роботу переводить в добрість віри й що найбільше можна сказати, що є у його ідеї fixe. Та воно не так.

Релігія не є тільки релігією, але й політикою. Хто каже, що релігія з політикою не має нічого спільного, той милиться, або милить другого. Релігійна боротьба, якаби вибухла на Україні, велиби грішні ідеї унії чи католицізму далися так легко поширити, хто скаже що не малаби характеру й наслідків політичних, державних, соціальних, національних і інтернаціональних? Таж тая боротьба булаби в першій мірі корисна польській експансії на Схід, так як вона була корисною тієї експансії в минулих століттях. Таж Українець вчора православний, ставши нині греко-католиком, бувби захочений іти до польського костела по крайній мірі до часу „поки вибудується греко-католицька церков“; він бувби захочений і змушений шукати польського „księdz“ де не має греко-католицького священика і т. д і т. д. Така унія не булаби отже нічим іншим, як авангардою Польщі, поширенням польських впливів і експансії по некористь якої небудь України. Се річи так страшні, що ми питаємо, чи адепти тої науки застановлялися над тим.

Після того є отже річю ясною, що і діяльність Шептицького не релігійна, а політична. Се на великі розміри зачеркнена ідея в своїх результатах польонізації і польської політичної домінації.

Чи може католицизм се західна культура *), як хоче се піддати Шептицький і що його приймати значить зближатись до західної культури?

Приймати західну культуру значить приймати форми економічного, культурного й політичного життя, методи індустрії і торгівлі, західну науку, основу на експерименті й обсервації і досліді; т. є тую західну науку, котра, як раз так проти західної, як і східної релігії. І ми за тим, щоб черпати західну культуру всіми способами, які тільки можливі. Та західна наука стоїть проти західної релігії, яко останків тої далекої минувшини, коли ще „заходу“ на світі не було.

На Заході є багато річей, котрих приймати не можна. Там є кількадесяті деномінації протестантських. І они на Заході та ми радимо ті протестантизми, як і католицизм лишити на Заході, а на Сході лишити ту віру, яка є, а спрваджувати, коли хочете вагонами західні економічні і культурні методи й науку.

Чи інтелігент, що знає як так історію тисячей літ, не навчився до нині, що віру найліпше лишити всюди таку, яка де є доки тільки можна, доки виразно непередавна, доки виразно нешкідлива, а коли приходиться її заступати то заступити не другою вірою, а наукою. Тільки так можна поступити після Ляпльса й Ківіє, Валляса й Дарвіна. Коли простолюдин питає вас про питання філософічні й релігійні, то порадьте йому дер-

*) Гл. Цар. Вязень стр. 54.

жатись того, що знає, а як ні, то засісти на двацять літ за книги. Всі бисери, які є в римській вірі, всі бисери, які є в грецькій вірі, будуть потоптані простолюдином, так само всі бисери раціоналізму й вольнодумства будуть ним подоптані, коли викличеться противенство інтересів і коли з прозелітизмом будуть звязані інтереси різних націй або різних клас.

Що до Унії, то її вже достаточо лирили від 1340 р. до нині все ті самі три колективні апостоли: шляхтич, біскуп і жидовин — арендар. Галицькі історики повинні в тій справі заговорити й сказати: досить того.

Діяльність Шептицького є релігійно-політична, деструктивна для нашого народу. Вона можлива в таких розмірах тому, що галицький народ і інтелігенція се бідна й пасівна суспільність, так бідна, що яку половину місць і посад держить в своїх руках тої чоловік. Так тільки тому можливо се, що політика цілого довгого періоду історії Галиччини аж до нинішних днів ним змонополізована. Так і складалося, що кожда ідея, мисль, акція, якийби її не був початок і дальший хід, кінчиться фатально.

За Шептицьким появилося у нас многодругих того самого рода кавалерів спасителів України: Васильки, Тишкевичі, Вишивані, Макси, Бони, Жани, Кліменси, Редемтористи, Дженокіси і другі, котрих „*imię jest 44*“, щоб сповнилось написане. Звичайно на бідноті, наче на буйно згноєній землі є місце для роскішних буйних цвітів.

В заслугу Шептицькому ставлять його діяльність філантропічну й етнографічну (захоронки, школи, бурси, музеї і т. п.). Ніяк сего не можна

не видіти її ми ставимо се в заслугу, однак рівночасно мусимо розуміти, що се один процент того великого добра проти девятьдесятьдевяять процентів широкої руїни до якої довела політична деморалізація галицької інтелігенції.

В результаті Галиччина зробила великий крок вперед, яко величина для філантропії, музеїв і архівів.

Вся та робота довела до катастрофи.

Так як тая австро-польська сила, що похоронила колись Шашкевича і тов; опісля слабий визвольний рух в 70-их роках; опісля драгоманізм, так і 1918 р., коли інстинкт чистого українства в молодіжці згуртував її на швидко значну армію, вистарчаючи в даних обставинах для визволення з під австро-польського гнету, так та австро-польська сила з її шефом Шенцицьким, котра стала вже наче інстинктом бюрократії вивернула ентузіям і акцію на ніщо. Все одно якими невидимими, темними дорогами се переводилось, воно мусіло так статись, як сталось. Австро-польські покоління над тим працювали, щоби галицько-українські покоління пронялись сервілізмом і деморалізацією.

Мусіло статись так, щоби молодіж в своїм благороднім пориві обернулася плечима до Польків, з котрими воювала. Сини країни, котру позбавлено всіх станів крім плебсу мали іти визволяти веселу Україну з її повною життя, веселости й романтизму інтелігенцією, з її багатством і богатими станами рільництва, промислу; країну, де родилися Гоголь, Костомаров, Шевченко, Лисенко, Драгоманов.

Очевидно, де не було тверезої політичної ідеї, а тільки хитрість одних, а політична фантазія других, там мусів запанувати хаос, руїна, зрада на всі боки й ті молоді люде, що вернули „з дороги в Галиччину через Київ“, зрозуміли мабуть, що руїна краю і аннігіляція їх самих були так основно приготовані, наче призначені.

Відродження — синонім декаденції аж до аннігіляції.

Експанзія зі Сходу.

Пригляньтесь тепер експанзії, яка іде зі Сходу, з Сарматії.

Коли один кінець циркуля поставимо в місті Орел, природній столиці комунікації Росії і радіусом на 1000 км потягнемо периферію кола, то периферія та буде йти через Карпати, гирло Дунайське, Чорне море, гори Кавказ, Каспій, суворі і пустинні степи Сходу, холодні пустинні Півночі, Онегу, Ладого, Балтик, і тільки зі Заходу лучиться пісковими й багністими землями з німецькою рівниною. Одна цілість, наче остров, о природних границях.

Внутрі тої периферії, що обіймає 3 мільйони квадрат. кілометр., знаходиться майже ціле населення Сарматії. Все, що позатим на Півночі і Північному Сході се географічні, майже незалюднені аннекси.

Се в Україна, чи Русь, чи Росія, як хочете одна рівнина, одна, нероздільна цілість.

На тій цілості хто займає нині полудневу частку, буде завтра займав північну; хто нині займає північну частку, буде завтра займав полудневу. Кавалеристи Азії, авантюристи Скандинавії, гуляли по ній цілість. Хто живе на західній частині тої периферії, як Литовці, або Поляки, або хто хотьби діткнувся тої західної периферії, як в останній кампанії Німці, опанують відразу аспіраціями сягнути по Київ і Москву і далі і далі по рівнинах, поки очі несуть.

Світ єдності сприяє біг рік, котрі в загальні лучать всі її області зі собою. Ціла флора й ціла фауна всюди тут сприяє одному типові рільничої культури. Люде одної області того кола займаються взагалі тим, чим люде всіх інших областей замкнута периферією. Україна етнографічна творить сегмент периферії, сегмент одної цілості. Доказувати географічну особливість України можна тільки на замовлення. Ту особливість чи відрубність, як говорять ті, що хочуть скріпити неправду, ужитком пересадного слова можна утвердити хіба викопавши на етнографічних межах море завширшки Чорного й висипавши вал височиною Кавказу. Ріжницькі ріжних областей замкнута периферією очевидно існують; вони є: їх треба пильно студіювати. Ті ріжницькі, які значні воєни не були, не мають однак значіння мілітарно-політичного. Колиб се були ріжницькі даючі рацію державам, там на трох мільйонах квадрат. кілометрів булоби їх кільканадцять, або кількадесять, доволі сталих, доволі тревалих, на протязі тисячлітньої історії.

На тій території, котра творить собою таку цілість виказує історія велику схильність до державної єдності. Невелика Італія і Німеччина, так само як Дунайські і Балканські краї виказують на протязі історії далеко більше тенденції до так сказати многодержавности, як Сарматія. Дух історії легше ділив малу Італію на кілька держав, бодай на три, ніж велику Сарматію. Німеччина залишила давній партикуляризм щойно по прусько-французькій війні, а Австрія ще й нині не примкнула до Німеччини. На Балканах існує шість держав. З австрійської імперії повстало також кілька держав. На Сарматії при наїдогідніщих

нині у словях для многодержавности зазначаються на щастя виразні симптоми єдності.

По сказанім з області географії пригляньмося історії.

Вже на самім початку руської, коли хочете української історії князі, а особливо Володимир розтягнули державну організацію на цілу майже Сарматію. З того видно ясно, що се історія, що до суті, історія сарматська, а не українська, ані руська в значінню московська — більше історія краю, ніж населення. — Очевидно ми ту історію не будемо звати Сарматською, а руською. Словом Сарматія зазначаємо тільки територію і характер її.

Коли за часів Ярослава Мудрого скріпилося значіння областей Сарматії розвивавсь удільний період, котрий бувби перейшов в якусь централізовану державу з сильно зазначеним принципом однодержавности. Однак татарські напади розбили державну організацію перше на полудневім Сході, потім на полудневім Заході. На Півночі продержалась державна організація найлекше, бо мала плечі ослонені лісами й тундрами.

Державна організація не повстала на Півночі в Московщині, не виросла там спонтанічно, а була частиною полудневої держави, основана Юрієм, сином Мономаха. Вона була отже складовою частию одної сарматської держави. Коли опісля державне життя на Юзі заникло, то Московщина будучи частиною полудневої держави прилучила по тім ту полудневу частину до себе. Що було отже колись одним, стало знов одним, тільки центр змінився; він первісно був у Києві, по тім перейшов кінець кінцем до Москви. Принцип єдності зазначається твердо і недвозначно.

Є рація думати, що колиб не татарські напади, котрі Южну Русь розбили, а заховали Північну, то столицею Руси не булаби ні Москва, ні Київ, а з часів, коли вже північні краї почали залюднюватися й сильно важити на шали значіння, тою столицею бувби десь якийсь город на північ від Курська, або Путивля, може десь там де стоїть город Орел — в центрі сарматської людности. Отже двійність Руси спричинена татарськими нападами, коли й зачаласьби то булаби легко знівелювана розвитком державного життя.

Татари, Литовці і Поляки гуляли по широким просторах Руси. Коли по тих просторах гуляли слабі Литовці й несильні Поляки й їх держава розтягалася деколи на яку половину Сарматії то й се показує, що Сарматія вдоволялась мінімальним числом держав.

Перейдемо до нової категорії фактів.

Для розуміння історії фактом великої ваги є то, що козацтво стає політичною силою при кінці XVI. в. т. є тоді, коли Московщина сконсолідувалась в могутчу державу. Розвій козацької сили, уможливлений тою грозою, якою для Польщі стала Московщина.

Слідячи історію дасться для кожної історичної величини прослідити наче місію, наче призначення тої величини. Нам здається, що місією Южної Руси за козацтва було визволитись з під Польщі під симпатії Північної Руси і зливатись з нею в одну політичну цілість. Під Московським натиском Польща не могла відповідно своему інстинктові, перевести екстермінацію козацтва.

В міру того, як на Півночі консолідується північне, русько-московське крило, в міру того бодрилось полудневе, русько-козацьке крило в ці-

літ першої половині 17-го віку й за Богдана Хмельницького став силою майже рівноважною Польщі.

Многі історики й публіцисти сердяться на Богдана за те, що він піддав Україну під Московського царя. Вони переконують його, що ліпше було йому заснувати суверенну державу.

Ми думаємо, що Богдан знав ліпше, що робити тому що: 1^о він був геній; а 2^о йому були звісні всі фактори часу. Ми покажемо, що його нинішні дорадники тих факторів не знають і є особистими ворогами й Хмельницького й України.

Припустім, що Московщина й Україна після ідеалу лишишних писателів одна для другої прямо не існували. Хмельницький зробив повстання. Ми знаємо долю тих повстань від Косіньського до 1638 р. Ми знаємо поміч Татар на обі сторони. Ми знаємо химерних козаків і народ. Богдан знав се все ще ліпше, як ми. Ми знаємо, що тільки перший удар 1648 р. був поражаючий; атаки дальших років слабли, а ще дальших ??? Розвал; погоня за Хмельницьким по степах; зрада й видача його й Богдан за слідами Підкови, Наливайка, Сулими в Варшаві, а Вишневецькі приборкують хлопство й доконують козацтва. Ми сказали, що тільки особисті вороги Богдана й приятелі Польщі радять йому не дивитись на Московщину.

Богдан піддався цареві. Йому певно тяжко було піддатись, але ще тяжше було не піддатись. Він скинув тяжке ярмо з України, а вибрав ярмо лекше.

Хмельниччина — се в великій часті діло особисте Хмельницького; народ був силою стихійною.

Хмельницький визволив Україну з під Польщі; дав новий напрям історії України; піддав її від лекше ярмо й за те йому тільки дяка й слава.

Держави не творяться хотінням одиниць, гетьманів, або навіть цілого війська. Се видимо за часів Богдана, а се видимо й нині. Не вистарчило хотіння Центральної Ради, Гетьмана, Німців, Директорії, Міністрів, Поляків і т. д. Причини державности мусять бути основніші. Ними є натуральні, органічні імперативи незалежного, державного бити.

І так навіть Хмельницький прилучив Україну до Росії.

Та ми так говорячи заставляємо геній Богдана відповідати. Відповімо ще й ми самі, пояснюючи в першу чергу, чим було козацтво.

Козацтво було початково „вольно промишляючим“, а опісля вольною, воєнно-промишляючою організацією в роді Орденів. Козацтво не було отже організацією органічно звязаною з суспільністю. Воно не було, яко правительствена сфера, еманациєю організації суспільности. Воно було в суспільности, але поза нею мимо того, що кожний козак впливав прямісенько з народу. Воно було наче мілітарною хунтою, що була осібною від народу. Козацтво було до того незвичайно вольнодумним: вважало, що можна думати, як хотіти й робити, що хотіти. — Та хоть як мало позитивним воно було зі згляду на народ через те, що не відмовлялось часто й часто поживитись його добром, або, що стреміло накинути себе на народ, яко горішна верства — елементи які підносять нераз історики — козацтво

сповняло й сповнило свою місію з початку протесту, а потім визволення з під Польщі.

Богдан мав наоколо себе самовольців, а проти себе безпосередно Польщу, а там Москву до котрої люде з поза козацтва почували сильні симпатії і традиції історичні, релігійні й культурні. Богдан з козацьким матеріалом не мав до вибору: Україна й не-Україна, а тільки Україна з Польщею і під Польщею, або Україна з Москвою і під Москвою.

Так Богдан піддався під царя, щоб спасти себе і часть Українців. Впрочім се підданце могло бути й було хвилиним, не мусіло бути вічним. Переяславський договір обов'язував так як політичні договори всіх часів тільки ту мінуту, в котрій підписувався. Вже на бенкеті котрий договори супроводжає, інтересовані сторони роздумують, якби його недодержати й використати односторонно. — Політичний договір се не святість, особливо договори з Україною *).

Коли раційна державу осібну від Московщини не було, иншими словами, коли всі рації містилися в аспіраціях гетьманів, старшини й війська, а не в потребах народа, то не диво, що гетьмани не могли бути потентатами, суверенами того народа, а могли бути так як були з початку „варшавським сміттям“ (фігуративна назва великого поета) так потім, коли настали

*) Грушевський каже, що: „...За кілька днів після підписання трактату (в Берестю Лит.) вони (Німці) перейшли українську границю і посунули на Схід, займаючи Волинь і північну Київщину, ухиляючись від всяких відношень українському урядові“. — (Ілюстрована історія України. Київ-Відень 1921, стр. 565).

часи конечности зеднання з північною Русію — „грязею Москви“.

Колиб по Богдані Хмельницьким слідували люде того самого генія, що він, що очевидно неможливим, бо щойно на велике число людий трапляється один незвичайний, то й тоді значно кращих результатів надіятися булоби годі, бо тяжко подумати, щоби н. пр. проти Петра Великого міг стати Кароль XII., хотьби із Богданом замість Мазепи. Впрочім треба зазначити, що „грязею Москви“ були вищі чим пересічні люде, що знов показує, що проти історичних конечностей борба неможлива. Гетьмани по Богдані затверджують фактично своїм поступованьем договір Богдана.

Великий, історичний факт, що козацтво не зуміло оснувати держави, об'ясняється тільки тим, що Україна — народ український не чувся кромі козацтва в ідеї української державности імперативно заінтересованим.

Період козацький кінчився доволі трагічно для гетьманів, старшин і війська, а без трагізму, доволі спокійно й гладко для народа. Той період показує знова самим фактом даних результатів, що на Сарматії дві держави, північна й полуднева, побіч себе не устоюються.

Правда сама в собі, а наша історична аналіза предкладає резони тої правди.

Ми думаємо, що ми показали доволі ясно, що й княжий і козацький період нашої історії виразно зазначують, що північ і полудне Сарматії осібних, незалежних, державних організацій творити не можуть.

Ми покажемо, що в наших часах існування північної і полудневої держави мусіло би бути для обох не то шкідливим, а фатальним.

Багато в чистих душ в XIV. в з Шевченком, Метлинським і Чужбінським, яко такими, котрі відчували прямо невинимий жаль, що „вже наша мова конає“. що „наша воля під московським караулом“, що „нема Січи“... і т. д. Таких людей було багато в XIX. і нашим віці! Та хто роздумає про причини послідної війни й наслідки, які вона могла мати при иньшій обороті, той буде інакше міркувати о независимих державах на Сарматській рівнині.

Представмо собі, щоби було, якби Богдан не був піддався Москві, якби всі його наслідники були людьми тої самої сили, що він; якби Кароль XII. був з Мазепою побив Петра Великого, якби все і все ставалося не так, як сталося, а так, як ми бажали би. Що-ж би було?

Очевидно була би українська держава. Шведи держались би на Балтику; Польща була би не упала, була би ще довго держалася, яко велика й сильна, не иньшими, як руськими землями; Туреччина була би на Балканах і певно в Криму й на північних побережах Чорного Моря.

Недасться подумати, щоби Україна в тім случаю могла бути як небудь великою, або сильною; недасться подумати, що велика часть українських територій не находилася би під Польщею, Туреччиною і Московщиною.

Та тут заходить ще одно. Ми в першій половині тої книжочки показали силу німецької експанзії. Ми знаємо, що в трех розборах Польщі обі німецькі держави дійшли до Збруча, Буга, Німану. Ми мусимо подумати над тим, щоби

було колиб німецький народ був мав перед собою не одну, могучу московсько-українську Росію, а дві держави, Московщину й Україну

Польща не стримала би двох німецьких держав, противно уступаючи на Заході після історичної рецепти Казіміра Великого, пересувалась би на Схід, переносила би столицю на Схід, може до Львова, може до Берестя Литовського, яко наче національна субдівізія німецького народу, яко німецькі політичні арендарі руських земель. Так був би почався давним давном тої процес германізації, експльоатації і експропріяції одної і другої Русі, який Німці задумали перевести в 1914 р., а яких пробку такі лишили в 1918 р. на Україні.

Такі якісь консеквенції були би, если би було все взяло такий оборот чи розвій якого бажалось би.

Яеним є отже, що в злучі з Московщиною українство уратовалося перед тою опрессією, яка його ждала з рук Німців і відкинутих ними Поляків.

Україна й Московщина, яко дві держави, а й ціла Східна Європа була би стала для Німеччини тим, чим Індії для Англії.

* * *

Підчас руйнування Запорожжя й Гетьманщини родилися й виховувалися на Україні люде, котрі стали славою України. Вони не брали переходу України під Московщину яко субюгацію, а якимсь полученням, хоч і не добровільним, але й не таким, що викликає взрив і протест цілого народу.

Пізніше трохи Гоголь, Костомаров, Драгоманов і другі неуважали також процесу получения Московщини з Україною підбоек *simpliciter*, а так якогось рода „возсоединенієм“.

В тім місци скажемо кілька слів про самі послідні дні нашої історії.

Независимість здобували в послідній вітні найменші народи і то часто з дуже великим блиском і славою. Не так Українці. Читайте історію Грушівського (видання з 1921 р.) стр. 546 до кінця, читайте уважно і думайте й вдумуйтеся в ту історію, де історик, якомсь наче встидається писати і виписувати імена діячів днів, котрі требаби уважати великими; де говорить і наче незнає, що й як говорити, хоча сам пережив всю безконечність матеріялу. Історик свідомий, що не оспівує слави України. Все виходило наче фарса, а діячі підрутками, що бавляться в революцію.

Центральна Рада усунена Німцями, котрих кликала й то так компромітуючо й заступлена гетьманом. Гетьман усунений тими, що співають: „Гетьмани, гетьмани..“. Уряд України опинився в руках Петлюри, Петлюра в руках Поляків.

Центральна Рада хоче опиратися на Німців, гетьман на Москві, Петлюра на Варшаві. Петрушевич, диктатор і генераліссімус, розпрацавшись з армією, їде до Відня. Берлін, Москва, Варшава, Відень.

Зрада всіми всіх і всего всіми, яко принцип! Невжеж ся деморалізація се будова держави?

Для нас се все ясне!

Центральна Рада, Гетьманщина, Директорія і Диктатура кажуть нам цілою своєю діяльністю, що Україна, яку будували, фікція, а фікція тягне

за собою неконсеквентність, орієнтації, деморалізацію, зраду. Коли блиск ідеї за слабиї або штучний, тоді егоїзми за сильні.

Тягнути державну лінію на етнографічних межах Московщини й України, від Каспія по Сян можна легко на мапі. Неможливо буде тягнути її на поли, особливо при помочи Берліна, Варшави, Лондону. Яко кінець усіх кінців того стремління. Московщина не позволить на ампутацію спільної Русі, котру вважаєлаби ампутацією власного організму. хотьби прийшлося воювати до послідного українського салдата.

Все що можливе, пожиточне для України се в межах сарматської імперії територіяльні, адміністративні автономії областей.

* * *

Політика мусить мати на увазі характер нашого часу. Сучасне життя пливе так скоро, підпадає таким змінам, що ті, котрі уважають себе прогресістами остають яко реакціонери, далеко поза тим, що несе життя.

В Галиччині слова націоналізм, національна держава, самозначення народів, Західно-Українська Народна Република, Українська Народна Република і т. и. забрали тільки місця, що витиснули все иньше разом з політичним розумом.

Чогож вимагають наші часи під зглядом державности й націоналізму?

На витворення держави в наших часах не вистарчають матеріяли національної, етнографічної, язикової, і територіяльної ріжниць від сусіда, коли ті ріжниць не є тої сили й того рода, що вимагають абсолютної сепарації.

На наших очах зазначається історичний про-

цес творення політичних організмів вищої категорії, як держава. Зазначається так сказати ідея супердержави. Та ідея не покривається з ідею товариства всіх націй. Ідея брацтва націй є блудним огнем для утуманення політично нерозвинених умів. Реальною величиною є ідея супердержави, ліги близьких собі націй, але ніяк не всіх.

І так зазначається виразно зближення на нових початках світа говорячого по англійськи (English speaking nations): Англія, Нова Зеландія, Австралія, Полуднева Африка, Канада. В Сполучених Державах Північ Америки слідно щораз виразніше думку утворити з прочим англійським світом одну політичну силу. — Світ німецький разом з Австрією, Швецією, Голландією, Мадярщиною і більшою частию Швейцарії — се друга держава вищої категорії. В світі латинським зазначаються також тенденції зближення.

Війна вибухла головно тому, що світ німецький приготувався розбити славизм і латинизм і розтягнути свою домінацію далеко й широко, поділившись тою домінацією хіба зі світом англійським.

Коли се не удалося і коли упала Австрія витягнуто з ідейних арсеналів ідею самозначення народів на те, щоб розбити Росію, коли вже розбито Австрію.

Чи в виду того повставання державних організмів вищої категорії ідея незалежної України, або ще більше Західно Української Народної Республіки видержить пробу реалізації ледво хто може сумніватися.

У Франції є велика група інтелектуальних, котрі стоячи за союзом Франції з Росією кажуть, що без Росії для Франції нема спасення, бо вона (Франція) без Росії сталаби англійською

колонією, а для Росії немає без Франції спасення, бо вона без Франції сталаби німецькою колонією.

Коли отже люде неабиякого інтелекту обавляються, щоби Франція, чи Росія не стала колонією, то що говорити в наші часи про Західно-Українську Народну Республіку, або й Соборну Україну.

Коли в княжім і козацькім періоді зазначувалися ледво рудимента дводержавности Півночі і Полудня Сармації, то що говорити про наші часи, де на місце давних партікулярізмів зазначається супердержава.

Коли читач буде слідити політичну мисль Західної Європи зрозуміє, що спасення для народців лежить в лученюся і що везависима Україна — Західна чи Соборна — однак стала би тільки перехідною стадією в прийняттю чужої домінації.

Ідея независимости маленьких держав і України була в XIX. в. ідеєю високою і чистою, бо тоді ніхто не знав духа нашого часу. — Нипі хто леліє ідею независимости України, працює для її деструкції, працює для Англії і Німеччини, свідомо, чи несвідомо.

Дух часу вимагає, що малі суспільности мусять ставати сателітами великих, приймати їх гегемонію. Лучення близьких собі народів є принципом їх оборони й екзистенції.

В Європі, а і на цілім світі іде до того, що утвориться чотири, або п'ять супердержав; всі інші будуть і вже стають і в части вже є, їх сателітами.

XIX. вік був віком націоналізмів. В тих націоналізмах містився майже цілий прогрес того

часу, бо в нім містились принципи визволення й свободи. Націоналізмом захоплювались всі, котрі були здібні чимнебудь захоплюватися. Повстала й панувала велика ідея, що всі народи мають право на осібний державний бит. Та де даліше кілька найбільших держав: Англія, Німеччина, Росія почали сильно переростати другі. Повстала ідея, не ідея, а факт імперіялізму й експанзії, що веде до супердержави. В конкуренції супердержав, яка виявилась підчас війни й по війні, позволено так сказати, меншим народам виплекати поняття самозначення народів. Франція й Англія хотіли тим ослабити німецькі держави й їх натиск, а потім, коли Росії вже не треба було, то Англія задумала тим самим ампутувати Росію.

Видавалосьби отже, що нові часи приносять суверенність вже всім народам, які тільки хочуть по ню посягнути. Тимчасом зазначається надзвичайно яскраво сателітизм малих, а імперіялізм великих. Малим державам, при кожній події, яка не тичить внутрішнього життя, їх поступовання диктуються.

Се власне є рації задля яких всяка реалізація ідеї незалежності й суверенності України, чи Галицької, чи й Соборної — пропала в тій війні; тоб пропала в тім часі, коли вона, як видається всім Українцям, як раз народилася.

Дух наших днів вимагає від Українців, щобі лучилися з другими — з ким? — Та остаточно з ким хочуть. Ми думаємо з тими, котрі їм найблищі — з Великоросами!

Тут неважно є дана осібність, чи дані ріжниць національні, язові, релігійні, побутові. Тут важною є конечність лученняся.

Світові імперіялізми англійський, німецький і надіємося руський дають нам можливість вибирати між Англією, Німеччиною, (хвилево Польщею) або спільною нам Русю.

Ми „без принуки“ кличемо: вибирайте.

Факти показують, що деякі, щоб їх негнівати, скажемо многі, так і вибирають; Німеччину, Англію і Польщу, або витанцьовують на однім місци танець самостійности, орієнтуючися „на себе самих“.

Натура землі і інтереси народа візмуть своє.

* * *

Сучасні средства комунікації, залізниця, автомобілі, телефони й авіони є убійчими для малих держав, малих народців і дрібних політичних організмів. — Парова машина перекидає день в день тисячі людей на далекі простори. Сей процес економічний, чи культурний з неумоливою консеквенцією усуває дрібні язики з велилюдних роспуть і з артерій комунікаційних в деревенську глуш. — Кількадесять літ тому назад нараховувало на світі яких тисячу язиків; нині їх кількадесять, з того великих кілька.

На Сарматській рівнині перевозять залізниця і кораблі вже нині тисячі людей від оксану до оксану. Всі ті люде говорять, сваряться, кричать і лаються на язиці, котрий хоче бути зрозумілим дця всіх, якийби він не був. Той язык стремиться бути для всіх зрозумілим на цілих великих просторах від океанів до океанів. Будучність покаже кілька в него увійдо елементів українських, а кілька московських на Юзі, чи Півночі, в бе-

сіді, чи літературі. Важним то, що процес нами указаний відбувається й то з силою стихійною.

Минув час, коли український язик був мужицький, а велико-руський панський і коли ідеїстам було прикро, що мову понижують. Тепер кождий на світі язик однаково панський і непанський; язики діляться на великі і малі, світові і так сказатиби провінціональні й того поділу ніяка сила не знівелює, бо то поділ нових принципів будучої культури

Коли українство Галицьке й Дніпрове не зрозуміє принципів своєї історії в минувшині, а нових вимог політичних, економічних і культурних в теперішності й будучині, то перше буде вічним відродженням, як від 1772 р., а друге буде вічно пробувати не як скинути з себе домінацію, а як змінити домінацію одну на другу; в часі козаччини польську на шведську, турецьку, татарську, московську, а від 1917 р. московську на німецьку, австрійську, польську, а далі певно англійську.

* * *

Добігаючи до кінця, вернемо до Галиччини й спитаємося ще раз: Чому отже так сталося, як сталося? Чому навіть Лотиші, Литовці, Ести (не розбираємо: стало, чи переходово), зажили вільним життям, а Галичан так твердо пришрубовано?

Відповідь ясна. Через тридцять літ ішла робота, котрою вивіяно з галицького українства всю ідею, всю етику, все високе й гарне. Лишилося тільки так сказати практичне українство. Одні торгували ним, а другі в ідеалі бажали України,

але забули одно. Незрозуміли велику правду, що хто в даних обставинах бажає будувати Україну поза межами Росії, той будувє не Україну, а Польщу. Повторяю, що у війні обох Німеччин з Росією будувати Україну значило вибудувати Польщу.

Причини: німецький нарід обох держав нашентує Українців проти Поляків і навідворот, бо так йому треба. В рішучій хвили німецький нарід все стане за Польщею, як се й сталося в 1916, 1918 р., а впрочім і кожного року. Причини знов ясні.

Польща Німцям блища хотьби вірою.

Польща слаба, нею, коли треба, можна все розділитися.

Польща спенетрована Німцями християнської й жидівської віри.

Польща є деструктивним елементом проти одної і другої Русі.

Польща в заміні за опресію руських земель мусять дозволити на опресію себе Німцями.

Ніякі аргументи не переконують Німців стати в рішучій хвилі за Українцями проти Поляків.

Скорочис - Йолтуховський в „Хліборобській Україні“ відхилив потрошки заслону, поза котрою видно змагання до самостійности України кількох значних українських груп і погляди Австрії і Німеччини на ті групи й ті змагання. Обі держави не квапились передовсім закупити навіть самі головні репрезентації українства, як „Союз визволення України“, партію Укр. Соціалістів революціонерів і самих передових Українців. Коли їх закупили, то дуже скоро деяким вже на початку 1915 р. подякували за услуги, котрі же преці мали перерізати російського велита

майже на дві половини. Австрія і Німеччина видно зрозуміли, що на Українців і їх ідею числити нема що й вже 1916 р. віддали Галиччину Полякам.

Німецькі держави знали, а і переконались, що надто велику часть українства становлять люде шукаючі зарібку; иньшу велику часть українства творять такі, як Тишкевич, Ліпінські, люде більше менше Поляки, котрі видячи, що яко Поляки виступити не можуть, а яко Українці мають відразу вступ у всі сили українства й можуть лекше утворити деструктивний центр на Україні.

Німці знали (сеж видно навіть з писань їх приятелів напр. Донцова, Ліпінського), що Українці крім зарібників і польської групи, творять з Москалями майже один культурний амальгам. Українці кінець всіх кінців в очах Німців, як і Поляків, як і цілого світа, майже одно з Москалями.

І дійсно в разі виграної Німцями війни булаби повстала якась велика Польща в звязи з Австрією і Німеччиною, якто показують акти вже в 1916 р. Коли Німці програли, таки сталося так, що світ волів Польщу, як Україну.

Польщу воліла Англія проти Росії.

Польщу воліла Франція проти Німеччини.

Польщу воліла Італія проти Сербії, Росії, славізму.

Польщу воліла побіджена Німеччина й Австрія і то велику Польщу:

1^о яко деструктивний елемент на сході; а

2^о в разі поділу дістане більшу територію.

Польщу воліли Сполучені Держави Північної Америки. Політичні круги й Американці за-

галом не розуміються на політиці Європи зовсім, але вони знаходяться в сфері могутої німецької пропаганди там зорганізованої, котра все розуміє. Коли війна кінчилася великі американські публікації напр. „Literary Digest“ і люде такі, як Рузвельт заговорили про Польщу навіть 50-ть мільйонуву. Вони в той спосіб хотіли великої Польщі проти Німеччини, цілком несвідомі, що се якраз було піддане невидимими дорогами німецькою пропагандою, бо для Німців чим більша Польща тим лише

Німці, котрі дивляться з перспективи й будучи політично розвиненими знають ціну українства краще тих Українців, що їх переконують. Впрочім вони думають так як напр. і Донцов, котрий констатує, твердить і доказує, що вся українська інтелігенція з виїмком маленької групки його й Петлюри се „москвофіли“, ученики „переконаного політичного москвофіла“ Драгоманова. Ніяка діялектика не потягне і Німців за Українцями.

Так отже ціле колесо галицького політичного життя мусить бути повернене після принципів тут виписаних, коли Галичане хочуть осягнути те про що говорять словами, а що негують ділами.

Тут хочемо сказати слово про деякі політичні ідеї — фіктивні, такі, котрі лягли в основу політики й котрі яко фікції так і заключають не удачу вже в генезі. Сі фікції се: Галиччина Швайцарією і Галиччина Півномом.

Поминаємо те, що Галиччина не Швайцарія, не розкішна країна богацтва, свободи й радости, а країна пльбсу, порабощення й печали. Галиччина не Швайцарія тому, бо там живуть три на-

роди побіч себе в положенню географічно-горизонтальним, а в Галиччині три народи, яко три суцільні верстви одна на другій: на споді Українець, а на верха Поляки й Німці (жидівської віри). Там три народи, де кождий має за собою велику свою осібну державу, а тут тільки один має свою державу (від 1916 р.).

Галиччина любить зватися Піємонт. І в політиці треба не боятися точности, або правди хотьби для себе. В політиці не треба боятись і аналізи. Аналіза основа політики, як і науки. Галиччина не є Піємонт. Піємонт се независима, суверенна країна, котра визволяла країни зависимі зі словами на устах: „Roma o morte“ висказуваними так твердо, що лица блідли, а серця розривались з ентузіазму, коли деклямували:

„Il gran prete,
torni alla rete“.

Галиччина не може дати того, чого сама не має. Галиччина її не хоче дати того, що говорить, свободи Україні. Вся література політична, вся акція мілітарна й дипломатична не стреміла до визволення України, а до переведення її під Австрію хотьби *cum reservatione mentali*, котре Німців не обходило. Очевидно Галиччина могла дати Україні тільки то, що мала сама: поневолення.

Галиччина лежить в крузі Сарматської низини. Границею держави тої Сарматської низини не може бути в її викінченій найменшій ростягlosti, нічо иньше як Карпати. З другого боку Галиччина стоїть під натиском світа німецького (і польського) й стала, з Буковиною, двома німецькими мархіями й польським Піємонтом, краєм

звідки йшов в послідній війні мілітарний натиск на Україну.

Галиччина найдалі на Захід висунена руська країна не може бути Піємонтом руського елемента на Схід, бо руський елемент мусить іти в експанзії на Захід. Галиччина, коли є Піємонтом походу на Схід, то не є Піємонтом ніякої руськості, українства, а німецькості й Польщі, котрі звернені на Схід.

Коли ми заступаємо бік українства, то Галиччина Піємонтом не є, колиж ми заступаємо бік неукраїнства, то Галиччина ним є.

Галиччина її не повинна присвоювати собі ролі визволителя. Коли Галиччина потрафить доволі голосно сказати: визволіть нас, то її тоді роля її буде вичерпана на повну її честь.

Піємонт для Галичини — Київ — Дніпро батько, Волга мати — земля Володимира.

Коли говориться образами: Галиччина Піємонтом, Галиччина Швайцарією, представимо її ми Галиччину й Україну якогось рода аллегорією, не обовязуючи нікого приймати її інакше як аллегорію, — образ для легшого зрозуміння дійсного стану.

Галиччина й Україна — дві сестри. Україна попавши в неволю Татарина, Ляха й Турка, просить Москвина о поміч і предкладає йому свою руку. Неуклюжий, в північних лісах вихований, кріпкої будови чув велику сімпатію до Южної красавиці. Він і нагадав собі, що як був ще маленьким, проживав під рукою могутчої тоді України. Подружились. Для України другого виходу не було. Життя ішло не зле. Москвин давав її все, що сам мав. Господарство розвивалось. Інці-

дентів, як на просту, могучу, сильну пару було надзвичайно мало. Москвин тримався засади „все моє — все твоє“ і наоборот. Красавиця забувала часами на свою долю під Татаринцем і Ляхом. Кидала оком на гарних околичних рицарів і її злегка забагалось сепарації при помочи побряскуючих шпорами європейських рицарів. — Москвин, чуючи її за собою деякі права її потреби спільного вже господарства, тримаючи її і дальше в любові і даючи їй все, що мав, заборонив їй по свому говорити, що для жінчини було або здавалось, що було надзвичайно тяжким ударом — те закнебльовання уст.

Її сестра, Галиччина попала під кнут. Тяжка праця без просвітку; відібрання всего майна, крім оставленого на марний прожиток; побої з арештами; вічні злидні без просвітлої години, коли пан її прямо божеволів з розкоші; заступкана, забита задержала мову, котрою їй і говорити не хотілось, на те тільки, щоб нею масковати, виславляти тяжку опрєвсію під котрою стогнала.

Божевільна, у котрої дослівно витягали жили її випускали кров — з неї зробили оруддя підмови, інтриги для обмотання її сестри багатой України. В неї виюїли, що вона живе собі розкішно, як яка аристократка Швайцарія, що вона щасливий Піємонт.

Галиччина говорить Україні: я її мої пани тебе визволять.

Такий більше менше образ.

Вернемо до звичайної аналізи подій.

„Український Прапор“, орган Петрушевича, диктатора Галиччини з 30. вересня 1923 кличе „до всеукраїнського народу: Ратуйте!“

Ще одна ілюзія. Ті люде, як Українці взагалі, навіть на самім дні любуються в них. Такою ілюзією ратунок Галиччини Україною без північної Русі

Киньмо ще оком на Україну. Велика часть інтелігенції, се амальгам україно-руський, противний сепарагизмови. Між сепаратистами же видно три елементи: 1) чисті ідеалісти, що ідуть за всім, що високе і гарне — їх не дуже багато; 2) люде, яких описує Скоропис Полтуховський, котрі готові наповняти собою всі європейські канцелярії поліції і заграничних справ і предкладати свої услуги всім конзулям світа заінтересованим в відриваню України від Росії; 3) в сепаратизмі України заінтересований головню польський елемент Правобічної України. І се головні піонери українського визволення. Се видається трохи дивним, але так воно є. Правобічні Поляки чувствують, розуміють і знають, що Польща аж до Дніпра і Чорного Моря неможлива. Єслиб на Правобіччу хотіли хоч здалека будувати Польщу, скріпилиб тільки антипольські тенденції. Вони стараються тому всіми силами будувати Україну, роблячись українськими патріотами. Вони знають, що українська держава утвердилаб позицію і забезпечилаб існування Польщі. Українська держава мусилаби купатись у всіх інтригах і підлягати їм, щоби устоятись проти Росії. Головним антагоністом суверенной України булаб тільки одна Росія, котра посідала 500 тисяч, чи міліон квадрат. кільом. української теріторії, котра з нею граничить на многих сотках кільометрів отвертого поля і котра не може обійтись без Чорного Моря. Україна, антагоністка Росії, вічно звалаб на поміч всіх противників Росії: Німеччину, Румунію,

Англию (котра на Чорнім Морі сего піджидає), Америку (котрій Туреччина випродує концесії в надії на інтервенцію проти Росії), а особливо Польщу.

Союз України з Польщею бувби конечний; західно-українські території булиб за Польщею утверджені, а сила Поляків на Правобічній Україні булаб загварантована.

Ключ в антагонізмі України й Росії бувби в руках Польщі. Польща з Україною проти Росії — яко надгорода — українські землі. Польща з Росією проти України, надгорода землі білоруські і українські.

Отсе будова тої України, якої Галиччина є Піємонтом.

З того видно чому в будові України таку величезну ролю відграв напр. Петлюра; чому він веде Поляків на Київ; чому Галичане йдуть також на Київ, кинувши борбу з Польщею, котру в певних мілітарних комбінаціях могли продовжати; чому така богата сепаратистична література; чому у Донцова або Лінінського таке завзяття до переміни „маси“ в „націю“; чому напр. Рада „Союзу Хліборобів України“ складається зі слідуєчих патріотів: Вячеслав Гжибовський, граф Здзіслав Грохольський, Володислав Гуляницький, Францішек Котович, Леонтій Кочубей, Витовт Крицький, професор Володимир Косинський, граф Адам Монтрезор, Іосиф Полховський, граф Адам Собанський. Як бачите Україна має добрих архітектів своєї незалежності.

Ті люде хочуть, щоб Україна „визволялась“, бо тільки вічне визволювання може забезпечити Польщу й охоронити її від неіснування.

По нашій виводі нехай Галиччина осудить, чи може чоґонобудь надіятися від самої визволеної України, якоїсь невеличкої держави, купаючоїся у всіх водах, правленої урядами зложеними з людеї, яких вона може дати, яких давала від 1917 р.

Резюме.

Німці довгими століттями насаджують на Слав'янах; а з Поляками, котрих на Заході відкинули, на руських народах. Результатом відібрання великої маси матеріяльних дібр і здержання духового розвою.

Сарматія — її географія — одна політично-мілітарна цілість; її історія не терпить дво- або більше державности.

Великі володарі України княжого періоду робили границями своєї держави моря — Балтик і Ледове.

На довгім протязі історії в XV., XVI., і XVII. стол. широкі круги Українців: князі, церков, козаки, народ уперто впрошуються до північної Русі.

До Хмельницького Україна, змагає протестувати, бунтуватись, визволюватись з під Польщі.

Хмельниччина — діло Богдана. Хвилевий стихійний рух тоді, коли Московщина була вже на тільки сильна, що могла ростягнути протекторат над частиною України. — Без сильної вже Московщини Хмельниччина була скінчила фатально для України й для Богдана.

По Хмельницьким активні проби козацтва до самостійности України, параліжуються пасивною згодою народа на московську домінацію.

Тільки Запороже було сувереном. Характер управи — орден, не республіка.

XVIII. і XIX. століття виказує амальгамацію українства з московством. На Україні взагалі, а у поодиноких Українців в частости змішання обох елементів пішло так далеко, що ні вчений, ні невчений, ні посторошний, ні світ обох елементів не розрізняє. — Величезна маса інтелігенції чується Українцем і Руським нероздільно, в одній особі.

В 1917 і слідуєчі роки, коли то визволялись найменші народці, дословно хто не хотів, українство старається тільки змінити пана, шукає тільки протекторатів навіть у держав на котрих чолі виразно вирите слово: неіснування; основує і творить панування зради, зради яко методу й принципу, отже негачію не то держави, а всякого життя і буття.

Наші часи вимагають лучности. Така економіка й така політика нинішнього дня. Проба Чехів, Словаків, Русинів; Сербів, Хорватів, Словінців, яко початок. Такі два народи, як Українці і Велико-роси, що так сильно симпатизували, де ніякого переслідування національного не мож винайти крім язикового, ідуть і можуть іти як один. Вишукування осібностей і відрубностей мож лишити з одної сторони академікам і ученим, а з другої чужим агентам. Наше время вимагає противопостановлення гігантським силам чужим (Англія, Німеччина, Япон, Китай) нашої величи. Спільна Русь зменшує ризико воєн і руйну воєнну, котрої жертвою все буде южна Русь, коли сама.

Вважаючи на духа історії наших земель мусимо брати все, що діялось на Сарматії від початку історії до нині деструктивним, коли в результаті йшло до дво- або більшдержавности. Конструктивним коли йшло до одnodержавности. Хто йде до одnodержавности зменшує кров, огонь і руїну. Поняття Россія треба вважати поняттям Русі, що включає північну й полудневу.

Адміністративні, більше географічні, як національні автономії областей і їх розроблення — се той період, котрий в одній руській державі мавби тепер початися, мабуть починається, період областей, провінцій, автономічний, адміністративно-удільний.

Галиччині треба шукати помочі на Сході (і на Заході можнаби її найти, але Галичане в Заході не розбираються) після сімпатії особистих в Українців і Москалів, прогресистів і консерватистів, большевиків і реакціонерів, революціонерів і контр-революціонерів.

Слабенька суспільність плебеу й горетка перетеребленої інтелігенції і спролетарізованої ніби буржуазії партії робити не повинна. Де нема диференціяції економічної, не може бути диференціяції партійної і політичної. Соціяліст і християнський-суспільник, трудовик і радикал, москвофіл, комуніст, духовний і світський, Українці в Галиччині — се плебеї і пролетарі, одна групка, одна партія, одна долішна верства, один „rusin“, се і нація і стан і кляса.

Часи змінились. Давніше натискали царі, армії були гнані на біт. Нині армії народні, елементарні. Завидувати Полякам державного існу-

вання нема чого. Польща лежить межі стоміліонами високо-культурних Німців, що зяють експанзією, а стопятдесятьміліонами руської маси, що переходить тяжку, повільну консолідацію. І вони не Гінду. Scio quia redemptor meus vivit...

З М І С Т :

	Стор.
Передмова	3
Дві експанзії	6
Експанзія пімецького народу на Схід	8
Бранденбург-Пруси	11
Австрія	14
Галичина Пімонтом	17
Святоюрщина	23
Голуховщина	25
Драгоманізм	28
Шептиччина	31
Експанзія зі Сходу	46
Резюме	72

